

Především již zmíněný nedostatek širší historické komparace a konfrontace zjištěných výsledků se závěry pracovišť, která se zabývají problematikou vesnice z aplikovaného hlediska, například Výzkumný ústav ekonomický zemědělství a výživy v Praze). Větší pozornost by si zasluhovaly i otázky situované na pomezí sociologie a lingvistiky (problém přezdívek, vývoje slovní zásoby apod.) či etnografie a sociologie (problematika etikety, zdraví a nemoci). Také celý komplex otázek spadajících do oblasti sociologie medicíny, popřípadě sociální gerontologie zůstal v práci zpracován jen okrajově, přestože jde o úkol společensky velmi závažný (například otázky práce obvodního lékaře, převozu do nemocnice a adaptace na toto prostředí, postavení starých lidí v komunitě apod.). To však jsou otázky, které vyžadují velice subtilní metody, které naše sociologie dosud ne vždy adekvátně umí využívat.

Závažnější se mi zdá skutečnost, že M. Katriak nevyužil příležitosti výrazněji integrovat získané poznatky do soustavy našich poznatků o lokálních komunitách a jejich transformace v podmínkách socialistické výstavby. Jejich konfrontace například s pracemi polských (Z. T. Wierzbický) či amerických (G. L. Bertrand) autorů by mohla být v tomto ohledu velmi zajímavá a nepochybně by byla pro nás i příznivá.

Práce M. Katriaka je v pravém slova smyslu marxisticky, společensky angažovanou publikací o naší současné vesnici, které je možno s úspěchem využít jak v odborné, tak propagandistické práci. Její četbu i hlubší studium lze proto doporučit širšímu okruhu zájemců.

Mojmír Hájek

Mládež a společnost

Bratislava, Smena 1980, 261 s.

Oblast výzkumu mládeže se týká širokého okruhu problémů spojených s pestrou škálou sociálního života mladé generace. Zvýšený zájem o zkoumání této sociální a věkové skupiny je patrný zvláště v posledním období, a to nejen ze strany společenskovědních pracovišť, ale i orgánů a institucí společenské praxe. Potřeba poznatků z této oblasti a jejich aplikace v praxi výstavby naší socialistické společnosti je stále aktuálnější.

V této souvislosti stojí jistě za pozornost publikace bratislavského vydavatelství SÚV SZM Smena, *Mládež a společnost*, vydaná koncem roku 1980. Jde o sborník statí sestavený z řady podnětných a zajímavých referátů, které odezněly (a pro publikaci byly podstatně rozšířeny) na celostátní vědecko-praktické konferenci *Třídní a sociální dimenze socialistického způsobu života československé mládeže* (Smolenice 1979). Redaktorům sborníku se podařilo logicky zařadit jednotlivé materiály do tří základních tematických okruhů:

První část je věnována otázkám *interdisciplinárního přístupu při výzkumu mládeže*, druhá *faktorům a dimenzím způsobu života mládeže* a třetí tvoří vybrané příspěvky založené na konkrétních výsledcích sociologického výzkumu mládeže.

Stěžejní význam má první část, věnovaná závažným teoretickým, metodologickým, ale i koncepčním otázkám v oblasti výzkumu mladé generace. Především stať V. Cirbese *Společenské vědy a rozvoj komunistické výchovy mládeže* je z tohoto hlediska základním materiálem. Hodnotí dosavadní výsledky a rýsuje další programové směry v oblasti výzkumu mládeže (totéž platí i o stati J. Štípka). Zdůrazňuje, že „v akceleraci socialistických přeměn a v postupném rozvíjení komunistických prvků v životě socialistické společnosti plní významnou funkci mládež... Tendence postupného překonávání podstatných rozdílů ve společenském postavení, vzdělání, ve způsobu života jsou z objektivních příčin u této sociálně věkové skupiny relativně nejvýraznější“. Mládež je významným činitelem v procesu dynamického rozvoje třídní a sociální struktury společnosti.

Další statí úvodní části sborníku jsou přehledem některých sociologických, psychologických i pedagogických přístupů ke zkoumání otázek mládeže a de facto ukazují existující odlišnosti v chápání základních otázek výzkumné problematiky a potvrzují naléhavost rozpracování metodiky interdisciplinárního přístupu v této oblasti.

Přítom se ukazuje, že ke komplexnímu pojetí zkoumání osobnosti mladého člověka i mládeže vcelku má nejbližší sociologický přístup, jak to dokumentuje stať J. Suchého *Formování socialistického způsobu života mladé generace a jeho cíle*. Autor mj. zdůrazňuje, že socializační mechanismus plní svoje poslání ve dvou směrech: Především zabezpečuje potřebné výchovné a vzdělanostní předpoklady pro vývoj osobnosti mladého člověka a pro jeho integraci do společenského systému.

Na tomto základě pak zabezpečuje vlastní průběh integrace v různých strukturách společenského systému — ve sféře práce, ekonomice, v politické sféře, v kultuře, v sociálně třídní, skupinové, sídelní a v dalších sférách životního procesu společnosti. Tento proces má dvě základní fáze — tzv. *přípravnou* (návštěva škol různého typu, resp. učení v nejšířším slova smyslu) a *realizační* (zapojení mladého člověka do pracovního procesu a do ostatních struktur společenského života). Při formování způsobu života mladého člověka je v tomto přístupu kladen důraz na pracovní činnost, která je rozhodujícím prostředkem výchovného působení socialistické společnosti na mládež.

Stat *Pedagogické aspekty utváření socialistického profilu mládeže* (O. Baláž) je spíše orientována na obecné zákonitosti tohoto procesu a dokresluje existující disparitní tendence v přístupech jednotlivých společenských věd v oblasti výzkumu mládeže.

Výrazem snahy „zarámovat“ výzkum mládeže do hranic speciální sociologické teorie mládeže je stat *Sociologické aspekty sociálního rozvoje mládeže* (L. Macháček). Autor poukazuje na to, že je třeba překonat etapu dílčích analýz jednotlivých sociálních skupin a kategorií mládeže a nahradit tuto často živelně vznikající mozaiku představ o mládeži úplným obrazem mládeže jako specifické sociální skupiny. Přitom teoreticko-metodologickým východiskem tohoto úsilí je teorie vývoje třídní a sociální struktury socialistické společnosti. Jako ústřední hypotézu, s níž je třeba vstoupit do sociologického výzkumu mládeže, autor prosazuje tezi, podle níž... „každá třída, vrstva a sociální skupina socialistické společnosti, vzniknuvší na základě společenské dělby práce, obsahuje jak mládež, tak i dospělé, přičemž rozdíly v ekonomicko-sociálním postavení, způsobu života a společenském vědomí mezi mladšími a staršími příslušníky třídy (tzn. vnitrotřídní rozdíly) je třeba považovat za menší, méně významné než ty, které jsou mezi jednotlivými kategoriemi mládeže (tzn. mezitřídní rozdíly)“. Je ovšem třeba říci, že druhá část takto formulované hypotézy je poněkud diskutabilní, uvědomíme-li si existující difference vyplývající z různého postavení členů stejné třídy či sociální skupiny ve společenské dělbě práce (rozdíly v charakteru a obsahu práce), spojené s rozdíly ve vzdělání, kvalifikaci, délce praxe atd. mezi mladšími a staršími příslušníky skupin. Dalším zdrojem vnitrotřídních a vnitroskupinových diferencí mezi mladšími a staršími pracovníky je zřejmě období „zapojování“ mladých lidí do práce a procesy s tímto obdobím spojené.

Sociologický přístup, který je v první části sborníku prezentován nejčastěji, vychází z pojetí mládeže jako generační směny základních elementů třídní a sociální struktury socialistické společnosti, jež plní významnou funkci reprodukčního zdroje této struktury a nástroje sociálního rozvoje.

V druhé části sborníku, *Faktory a dimenze způsobu života mládeže*, nás zaujmou především dvě stati — *Politická aktivita a její význam v procesu formování způsobu života mládeže* (F. Zich) a *Vliv pracovních faktorů na životní způsob mládeže* (L. Malická). F. Zich rozebírá a hodnotí význam politické aktivity na rozvoj životního způsobu společnosti a mládeže zvláště. Politická aktivita mládeže je hodnocena jako sociální proces, „...který má svůj vnitřní individuální pohyb, daný vývojem jednotlivce, a vnější pohyb, projevující se jako neoddelitelná součást celospolečenského pohybu...“ Zdůrazňuje přitom, že stupeň zapojení mladého člověka do společenské a politické aktivity je současně ukazatelem stupně jeho sociální zralosti.

L. Malická se zabývá další, neméně významnou složkou socialistického způsobu života — pracovní sférou a jejím vlivem na mládež. V marxistické koncepci je tato oblast považována za základní determinantu všech složek životního způsobu. Autorka zdůrazňuje především skutečnost, že „... životní dráha mladé generace se váže na socialistické pracovní podmínky. Pracovní postoje a motivace mládeže — na rozdíl od starších generací — jsou ovlivňovány jejich bezprostředními zkušenostmi z pracovního procesu, nevyhází se z konfrontace různé kvality výrobních vztahů, předcházejících a současných podmínek“. Výzkumná činnost v této oblasti je velmi důležitá a zaměřuje se mimo jiné na vliv obsahu práce, kvalifikační požadavky, fyzickou a neuropsychickou námahu v pracovním procesu, na pracovní a mimo-pracovní aktivity u různých věkových skupin atd.

Třetí část recenzované publikace je věnována některým konkrétním výsledkům sociologického výzkumu mládeže. Tematicky je bohatá a přináší zajímavé informace, ať už o některých skupinách mládeže (např. o učňovské mládeži ve strojírenství, o mládeži pracující v zemědělství, o vysokoškolácích) nebo o závažných tématech zkoumaných v souvislosti s mladou generací (např. o výzkumu forem a metod činnosti SSM, o pracovní iniciativě mládeže, o volbě povolání, o hodnotové orientaci mladých lidí při výběru a volbě životního partnera).

Sborník představuje jeden z mála pokusů plasticky zachytit různorodost přístupů i zkoumaných témat v oblasti výzkumu mládeže v československé sociologii, pedagogice, demografii i psychologii koncem sedmdesátých a na počátku osmdesátých let. Sborník ukazuje, že v druhé polovině sedmdesátých let se výzkumu mládeže věnovala (a dále věnuje) řada sociologických, pedagogických i psychologických pracovišť, že výběr řešených problémů z této oblasti je velmi pestrý, nicméně, má parciální charakter. Na druhé straně je však zřejmé, že potřeba komplexního, interdisciplinárního přístupu k dané problematice a koordinace výzkumné činnosti v celé oblasti výzkumu mládeže je více než žádoucí.

Jaroslav Hudeček

Aleš Kabátek a kol.: Sociologický výzkum v práci SSM

Praha, ÚV SSM 1981, 288 s.

Autoři práce *Sociologický výzkum v práci SSM* Aleš Kabátek, Petr Sak, Eliška Freiová, Milan Petrusek a Otakar Volenec jsou sociologové, kteří se delší čas podíleli a částečně ještě podílejí na vědeckovýzkumné činnosti ústředního výboru Socialistického svazu mládeže a získali řadu cenných zkušeností z oblasti vztahů, průniků i střetů mezi sociologickou vědou, výzkumem a řídicími, rozhodovacími a organizačními procesy v naší jednotné organizaci dětí a mládeže. Teoretická reflexe a analýza těchto zkušeností se již po několika let objevuje v příspěvcích jmenovaných autorů — především A. Kabátka a P. Saka — v teoreticko-metodologickém bulletinu ÚV SSM *Impuls*. Poukazují v nich opakovaně na to, že sociologický výzkum je jedním z důležitých zdrojů poznání a informace pro svazácké orgány, je však třeba usilovat o větší sblížení vědeckovýzkumné fronty a svazácké praxe, neboť mezi nimi stále existují určité bariéry bránící skutečně efektivnímu a systematickému využívání sociologických výzkumů i celkovému zvýšení úrovně poznávací činnosti SSM. Nepřekvapí proto, že se výše jmenovaný kolektiv rozhodl napsat příručku pro funkcionáře, pracovníky a aktivisty Svazu mládeže, která podává zasvěcenou informaci o tom, „jaké jsou možnosti i meze sociologického výzkumu, v jakém rozsahu, jakým způsobem a v jakých situacích může výzkum pomoci při řešení politicky závažných nebo složitých otázek“ (s. 6).

Publikace *Sociologický výzkum v práci SSM* je rozdělena do tří kapitol, které jsou doplněny úvodním slovem ke čtenáři z pera hlavního autora A. Kabátka a závěrečným zhodnocením zkušeností z využívání sociologického výzkumu v práci svazu mládeže.

První kapitola má název *Sociologický výzkum mládeže a SSM*. Její první obsáhlá podkapitola vychází z teze, že sociologický výzkum představuje součást a specifickou formu poznávací činnosti Svazu. Autor — A. Kabátek — se v této souvislosti zabývá otázkou rozvoje a zkvalitňování poznávací činnosti jako jednou z cest ke zkvalitnění řídicí a politickoorganizační činnosti Svazu. Odvolává se přitom na dokumenty II. sjezdu SSM a na vystoupení L. I. Brežněva na XVIII. sjezdu Leninského komсомolu. Poté rozebírá otázku vztahu vědy a politiky, ukazuje na vědecký charakter socialistické ideologie a politiky a klade otázku, proč se v podmínkách SSM málo uplatňují znalosti marxisticko-leninské teorie a leninského stylu řídicí práce. Tuto snad poněkud příliš vyhrcoanou otázku pak zodpovídá tak, že existují nedostatky v přípravě řídicích pracovníků SSM všech stupňů (hlavně získávají málo metodických znalostí), v kvalifikační úrovni těchto pracovníků a v úrovni způsobu práce orgánů a zvláště aparátu SSM. Po této dost tvrdé kritice zdůrazňuje potřebu rozvíjet adekvátní poznávací činnost na všech úrovních práce Svazu.

Dále se zabývá definicí poznávací činnosti. Vyzdvihuje nutnost spojení marxisticko-leninské teorie mládeže a organizace mládeže s politickou praxí mládežnické organizace a upozorňuje na to, že poznávací činnost SSM nutně vychází z poznávací činnosti rozhodujícího společenského subjektu — komunistické strany. Poznávací činnost SSM pak definuje jako „systematicky a cílevědomě rozvíjenou aktivitu řídicích subjektů organizace, která prostřednictvím různých forem a metod vede k získání, shromáždění a vyhodnocení informací o stavu a procesech v řízených objektech. V některých případech se tato aktivita a z ní vycházející informace předmětně týkají i samotného subjektu řízení, který tyto aktivity realizuje“ (s. 22–23).

A. Kabátek pak rozebírá význam poznávací činnosti z hlediska její funkce v jednotlivých etapách řídicího procesu a z hlediska leninských principů politického řízení. Ukazuje, že poznávací činnost zasahuje prakticky do všech etap řízení, zvláštní význam však má ve fázi přípravy rozhodnutí a ve fázi jeho průběžné a závěrečné kontroly. Tím, že plní funkci tzv. zpětné vazby, pomáhá rozvíjet demo-